

УДК 364-786-053.2

Пидюра І.П.

ПОТЕНЦІАЛ РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ

У статті представлено загальний опис потенціалу реабілітаційних закладів в сучасній системі соціального захисту дітей та наведено аналіз функціонування системи реабілітаційних закладів, на сучасному етапі їх розвитку. В результаті проведення дослідження наукових та методичних джерел, в статті ми виокремили основні аспекти, завдання, функції та принципи функціонування системи закладів реабілітації. Також в статті наведено приклад структури закладів реабілітаційного процесу, яка сприятиме ефективній реалізації завдань, що ставлять перед собою заклади реабілітації в ході своєї діяльності. Беручи за основу Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1 м. Київ, в даній статті, ми наводимо статистику надання необхідної допомоги дітям впродовж 2013-2014 р.р.

Ключові слова: заклади реабілітації, вихованець, аспекти, завдання, функції, принципи, система соціального захисту, соціально-педагогічний захист.

Україна переживає трансформацію політичної і економічної системи, перегляд законодавчого укладу, реорганізацію державного управління і інші соціально-економічні процеси, які відбиваються на психічному, фізичному стані людей, їх матеріально-фінансовому благополуччі. Ці процеси стають для українських дітей випробуванням на життєстійкість [2].

Сьогодні ми можемо констатувати факт соціально-психологічної і економічної депривації значної частини підростаючого покоління. Нерозвиненість соціально-правових інтересів, недостатнє фінансування закладів соціальної сфери привели до того, що на сьогоднішній день діти є однією з найменш захищених категорій населення. Майже по всіх статтях Конвенції ООН про права дитини мають місце порушення в масовому порядку: насилля в сім'ї, бідність, закриття і продаж приміщень дитячих закладів. Необхідно визнати, що причиною перерахованих проблем у середовищі неповнолітніх перш за все є порушення їхніх власних прав. Щорічно в Київській області служби у справах дітей усіх рівнів здійснюють близько тисячі перевірок дотримання чинного законодавства щодо дотримання прав та інтересів неповнолітніх [3].

Дитина, яка не отримує достатньої теплоти, любові, взаєморозуміння, постійно відчуває почуття незахищеності, болю, приниження. Це спонукає її відстоювати свої права на існування і нерідко незаконним шляхом.

На теперішній час у монографіях, дисертаціях та інших працях із соціальної педагогіки значною мірою висвітлено: теоретичні концепції соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю (І.Д. Зверева, А.Й.Капська, А.О. Рижанова, Л.І. Міщик, Н.М. Чернуха, Л.А. Штефан); особливості соціалізації дітей та молоді в сучасних умовах (Н.М. Лавриченко, Г.М. Лактіонова, С.В. Савченко, П.В. Плотніков); основи соціально-правового захисту дітей та молоді (Н.І. Агаркова, О.Л. Караман, І.М. Ковчина); технології соціально-педагогічної роботи з різними групами клієнтів (Н.В. Заверико, Л.П. Мельник, С.А. Мукомел, С.Я. Харченко); розвиток форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у сім'ю (Г.М.Бевз, І.В. Пеша); зміст та форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю як провідним інститутом соціалізації особистості (Т.Ф. Алексеєнко, В.П. Кравець, І.М.Трубавіна).

Вивченню особливостей психолого-педагогічного розвитку і становлення особистості дитини в закладах реабілітації присвячено ряд робіт. Особливості розвитку особистості дитини, що виховується поза родиною відображені у численних дослідженнях таких науковців, як: Л. Божович, І. Дубровина, М. Лісіна, А. Прихожан, М. Толстих, Л. Шіпіцина, Т. Шульга та інших. Ряд зарубіжних авторів, зокрема Й. Лангмейер і З. Матейчик, В. Денис та П. Наджарьян, відображують у своїх роботах сутність материнської депривації, специфіку розвитку дітей, які виховуються поза родиною.

Саме тому *метою нашої статті* є аналіз функціонування системи реабілітаційних закладів, на сучасному етапі їх розвитку.

Негаразди дітей у кризових сім'ях набувають особливо гострих форм. Більшість дитячих травм носять сімейно-побутовий характер. Для соціального захисту позбавлених сімейного виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, поза межами сімейного виховання, залишили заклади освіти, в м. Києві діє кілька Центрів соціально-психологічної реабілітації дітей (Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1, «Місто щасливих дітей», «Наші діти», Отчий дім» та ін.), в яких з часу створення отримали соціальну допомогу значна кількість дітей. Беручи за основу Центр соціально-психологічної реабілітації дітей №1 м. Київ, можна навести статистику, яка свідчить, що впродовж 2014 року у даному центрі необхідну допомогу отримали 192 дитини, що на 22% більше ніж у 2013 році (153 дитини) (Рис.1) [3; 4].

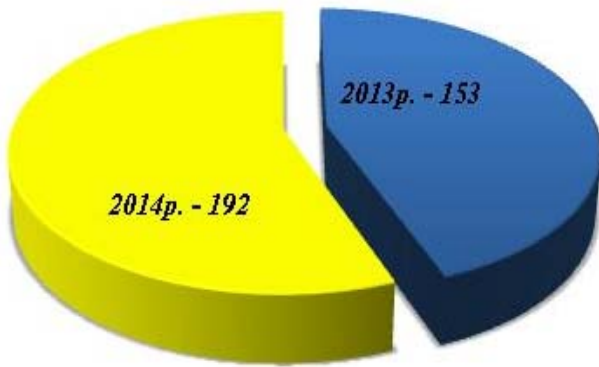


Рис. 1. Статистика надання допомоги дітям в Центрі соціально психологічної реабілітації дітей №1 м. Київ.

Центри соціально-психологічної реабілітації дітей дзеркально відображають причини соціальних проблем кожної дитини, адже вони є першою ланкою у системі надання соціального захисту неповнолітнім, що потрапили в екстремальні умови. Аналіз контингенту дітей, які перебували у Центрах, свідчить, що більшість вихованців цих закладів виховувались у неповних сім'ях, кожний другий — у соціально неспроможних. Майже третя частина дітей потрапила на реабілітацію через конфлікт у сім'ї або школі. Значна частина неповнолітніх, які побували в Центрах, це діти-сироти, діти, які залишилися без піклування батьків. Решта вихованців – це переважно діти з кризових сімей, чиї батьки не мають змоги або не бажають займатися їх вихованням, а також іноді на реабілітацію потрапляють вихованці інтернатних закладів, які опинилися під опікою держави через несприятливі умови у родині [5].

Найбільше занепокоєння викликають діти, які тривалий час жили на вулиці і втратили багатьох соціальних навичок. Повернення таких дітей у сім'ю або ж до закладу освіти, з яких вони вже неодноразово втікали, є проблематичним. Такі вихованці потребують тривалої роботи з соціальним педагогом та практичним психологом [1].

Не можна сказати, що держава не приділяє уваги цим проблемам: ратифікована Конвенція ООН про права дітей, прийняті закони України "Про охорону дитинства", "Про попередження насильства в сім'ї", діють укази Президента України "Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми "Діти України", "Про додаткові заходи щодо запобігання дитячої бездоглядності" [2].

На думку сучасних науковців, основна причина низької ефективності роботи з дітьми — відомча розмежованість: замість того, щоб медицина, соціальний захист, освіта, міліція, судові органи співпрацювали з метою вирішення долі конкретних дітей і встановлювали контроль за явищем соціальної дезадаптації і незахищеності дитинства і цілому, ведеться відомча конкуренція при черговому розподілі бюджетних коштів. Відсутня структура, яка б відстежувала весь процес реабілітації дезадаптованої дитини і відповідала за кінцевий результат [7].

Тому з кожним роком все актуальнішим є вирішення проблеми здійснення міжвідомчого підходу до реабілітаційного процесу, що допоможе забезпечити безперервність в роботі із соціально–дезадаптованими дітьми з часу їх виявлення до повного і всебічного відновлення (психоматичного, соціального, правового, інтелектуального) [3].

Одним із варіантів вирішення означених проблем може бути організація функціонування системи реабілітаційних закладів: територіальної системи відомств, служб, закладів і громадських організацій, які забезпечують спільно з населенням профілактику і реабілітацію дезадаптованих дітей [4].

Основне завдання функціонування системи реабілітаційних закладів – це забезпечення безперервності і єдиного підходу до проведення профілактичних і реабілітаційних заходів для повного і всебічного відновлення життєвих спроможностей дітей, які потрапили в складні ситуації.

Провівши аналіз наукових та методичних джерел, ми виокремили основні аспекти функціонування системи реабілітаційних закладів:

Правовий: створення ювенальної спеціалізованої юстиції. Ювенальне правосуддя дозволить вирішити проблему подолання міжвідомчого бар'єру і реально здійснювати захист і охорону прав дітей.

Інформаційний: збір інформації, її аналіз, створення бази даних, організація і регулювання інформаційних потоків. Загальний інформаційний простір дозволить усім учасникам реабілітаційного процесу говорити однією мовою і скоординовано виконувати одну спільну справу.

Організаційний: створення функціонального модуля, покликаного забезпечити ефективність і якість профілактичного і реабілітаційного процесу. Пройшовши через різні установи і заклади реабілітаційного спрямування, дитина може повністю відновити своє здоров'я і стати повноправним членом нашого суспільства.

Основні принципи функціонування системи реабілітаційних закладів [6]:

Принцип дотримання інтересів кожного вихованця. Створення закладів реабілітаційного спрямування для неповнолітніх груп ризику передбачає пріоритетність інтересів дитини. Завдання таких закладів полягає в ефективному захисті інтересів неповнолітніх, їхніх прав, в усіх ситуаціях, в яких існує конфлікт інтересів дорослих громадян і неповнолітніх. З іншого боку сама система установ і відомств, покликаних здійснювати функцію організації реабілітаційного процесу, об'єднуючи зусилля для максимально ефективного захисту і допомоги дітям, потребує організуючого начала. У кожній категорії населення повинні бути захисники, свої довірені особи.

Принцип добровільності. Принцип добровільності має просту основу: насильно повернути дитину до нормального життя неможливо. Для цього потрібне її бажання. Це значить: перед тим, як приступити до надання

допомоги і проведення корекційної роботи, з кожним із підлітків, за яким ведеться спостереження, укладається вербальна угода. Без згоди неповнолітнього на співпрацю в процесі його спасіння можна обмежитися хіба що функціями спостерігача чи порадики.

Принцип довіри до вихованця. Принцип довіри до дитини має на увазі прийняття на віру будь-якої інформації, яку неповнолітній надає в процесі спілкування. Це необхідний фактор у налагодженні довірливих відносин з ним, за яким ведеться спостереження. Як правило, дитина, яка відчуває повну довіру, сама відкриває секрети і надає правдиву інформацію. Далі, в процесі аналітичної обробки отриманої інформації, кожен її (фрагмент (епізод) повинен бути перевірений.

Принцип прийняття. Дитина приймається на реабілітацію такою, яка вона є, зі всіма її проблемами, звичками, хворобами. Наше суспільство зробило її такою нам з цим і працювати.

Система реабілітаційних закладів покликана виконувати такі функції [6]:

1. Реалізація міжвідомчого підходу до реабілітаційного процесу неповнолітніх, підпорядкованому єдиній логіці, заснованій на єдиному інформаційному масиві.
2. Розробка і втілення цілісної структури реабілітації дезадаптованих дітей.
3. Реалізація міжнародних правових і морально-етичних норм захисту інтересів неповнолітніх.
4. Сприяння законотворчій ініціативі у сфері захисту управ дітей.
5. Дослідження явища дезадаптованості неповнолітніх.
6. Виявлення специфіки, характерної для території реабілітаційного закладу, всебічний аналіз.
7. Формування активної позиції населення території реабілітаційного закладу стосовно захисту прав дітей.

Для ефективної реалізації завдань закладів реабілітації, їх структура повинна мати таку схему [4]:

Служба термінової допомоги — надання першої допомоги (медичної, юридичної, психологічної, матеріальної і т. д.) і надання захисту. Тут працюють психологи, медики, юристи.

Психологічна служба — визначення травмуючого фактора, здійснення загальної діагностики, на основі якої складаються рекомендації до програми реабілітації неповнолітніх.

Методичний центр — здійснює методичну роботу, формує стратегію роботи з групами ризику на контрольованій території.

Соціальна служба (соціальні працівники спільно з волонтерами) — розробляє програму реабілітації для конкретних дітей і виконує роль провідника в ході реабілітаційного процесу.

Служба "діти вулиці" — здійснює перший контакт, моніторинг на території закладу реабілітації. Вулична соціальна робота є першою, базовою ланкою реабілітаційного процесу, свого роду буфером між «дітьми вулиці» і суспільством.

Служба "Дитина дому" — робота з близьким оточенням дитини, яка потрапила в поле зору служб реабілітаційного процесу. Спільно з органами опіки і піклування, службами у справах неповнолітніх, правоохоронними органами, вчителями і батьками, соціальними працівниками складаються для кожної сім'ї індивідуальні програми реабілітації і контролюється хід їх виконання.

До закладів реабілітаційного процесу слід відносити такі структури [6]:

Центри соціально-психологічної реабілітації — спеціалізуються на реалізації програм і організації процесу ресоціалізації і реабілітації дітей.

Центри денного перебування — сюди можуть приходити "вуличні діти" протягом дня. Тут можуть отримати послуги "діти вулиці", які не розірвали контакту з сім'єю, а також бездоглядні, які живуть на вулиці і виявили бажання отримати фахову допомогу.

Спеціалізовані заклади — дитячі наркологічні центри; центри роботи з дітьми, які зазнали насильства; центри роботи з дітьми-інвалідами; школи, дитячі будинки сімейного типу, гуртки, лікарні і т. д.

Дитячі клуби та секції — необхідні для організації дозвілля.

Схему реабілітаційного процесу можна розділити на три етапи [5]:

Перший етап — первинний контакт і мотивування. Головне завдання — встановлення контакту з дезадаптованим неповнолітнім і спонування його на ресоціалізацію, а також — надання термінової допомоги. Основною ланкою першого етапу є соціальна служба.

Другий етап — ресоціалізація, на якому здійснюється програма первинної реабілітації неповнолітнього, а саме:

- 1) здійснення медико-психологічної діагностики, спрямованої на з'ясування форми і ступеня соціальної дезадаптації дитини;
- 2) зняття стресу, критичного психофізіологічного стану дитини, сприяння знаходженню і здійсненню виходу з різних критичних ситуацій;
- 3) здійснення первинної ресоціалізації дітей, тобто сприяння зміні стереотипів вуличного життя, узвичаєних на виживання в агресивних соціальних середовищах;
- 4) здійснення консультативної і корекційної роботи з дітьми по індивідуальним і груповим програмам;
- 5) проведення соціально-педагогічної реабілітації;
- 6) коректування наслідків всіх форм насилля у сімейному, шкільному або іншому середовищі, які стали причиною дезадаптації;
- 7) визначення інтелектуального, освітнього рівня дітей;
- 8) розробка і здійснення індивідуальних програм щодо культурно-естетичного, інтелектуального розвитку і відновлення навчання підлітка;

9) визначення і здійснення можливої корекції системи моральних: цінностей, стереотипів поведінки і світосприйняття, комунікативних властивостей і форм спілкування дитини та її оточення (сім'я, школа, середовище).

Головною ланкою другого етапу є саме Центри соціально-психологічної реабілітації дітей та Центри соціалізації дітей.

Третій етап – закінчення реабілітації – включає довготривалий завершальний етап програми реабілітації дітей стаціонарного перебування, орієнтований на соціальний супровід, багаторічну роботу з неповнолітніми і їхніх безпосереднім оточенням, яке в кінцевому підсумку дає путівку в доросле життя.

У випадку відсутності можливого дальшого перебування неповнолітнього в рідній сім'ї, його кінцева реабілітація найкраще проходить у закладах, умови виховання в яких наближені до сімейних, до досягнення дитиною повноліття. Тому найбільш прийнятною ланкою третього етапу є будинки сімейного типу, прийомні сім'ї.

Робота кожного закладу реабілітаційного спрямування спрямована на запобігання безпритульності та бездоглядності дітей, проте особливе значення має той факт, що більшість з них, окрім задоволення базових фізіологічних потреб та соціально-психологічної реабілітації та ресоціалізації дитини, можуть допомогти відновити їй зв'язок із сім'єю або знайти нову родину, прагнуть створити сприятливий соціальний фон її подальшого життя.

Використана література:

1. *Соціальна педагогіка. Підручник. 5-те вид. перероб. та доп./ За ред. Капської А. Й.. – К.: Центр учбової літератури, 2011 – 488 с.*
2. *Данюшенков В.С. Современные представления о социальном пространстве / Н.В. Иванова, Д.С. Данюшенков // Педагогика. – 2004. – № 9. – С. 28 – 33.*
3. *Кононко О.Л. Збережемо простір дитинства. – К.: Дошкільне виховання. – 2004. – № 1. – С 6-7.*
4. *Лавриченко Н.М. Соціалізація і моральне становлення особистості як комплексна педагогічна проблема. – К.: Шлях освіти. – 2004. – № 1. – С. 11-16.*
5. *Нечай С.П. Адаптація дітей-сиріт до умов дитячого будинку засобами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук. – К., 2001. – 21 с.*
6. *Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей від 28 січня 2004 р. N 87. // Збірник міжнародних документів і*

нормативно-правових актів України з питань соціально-правового захисту дітей. – К.: Логос. – 2004. – 595 с.

7. Харченко С.Я. Соціалізація дітей та молоді в процесі соціально-педагогічної діяльності: теорія та практика: Монографія / С.Я. Харченко. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 320 с.

ПИДЮРА ИВАН ПЕТРОВИЧ, Потенциал развития учреждений реабилитации детей.

В статье представлен обзор потенциала реабилитационных учреждений в современной системе социальной защиты детей и приведен анализ функционирования системы реабилитационных учреждений, на современном этапе их развития. В результате проведения исследования научных и методических источников, в статье мы выделили основные аспекты, задачи, функции и принципы функционирования системы учреждений реабилитации. Также в статье приведен пример структуры учреждений реабилитационного процесса, который будет способствовать эффективной реализации задач, что ставят перед собой заведения реабилитации в ходе своей деятельности. Основываясь на Центре социально-психологической реабилитации детей №1 г. Киев, в данной статье, мы приводим статистику оказания необходимой помощи детям на протяжении 2013-2014 г.г.

Ключевые слова: заведения реабилитации, вихованець, аспекты, задачи, функции, принципы, система социальной защиты, социально-педагогический защиту.

PIDYURA IVAN, Potential development institutions rehabilitation of children.

The article presents an overview of the potential rehabilitation facilities in the modern system of social protection of children and an analysis of the system of rehabilitation institutions, at the present stage of their development. As a result of the study of scientific and methodological sources in the article we identified the main aspects, objectives, functions and principles of functioning of the institutions of rehabilitation. Also, the article provides an example of the institutions of the rehabilitation process, which will facilitate the effective implementation of the tasks set by the institutions during his rehabilitation activities. Based on the socio-psychological rehabilitation of children №1 m. Kyiv, in this paper, we present statistics provide the necessary care for children during 2013-2014.

Keywords: Institutions rehabilitation vyhovanets, aspects, objectives, functions, principles, social security system, social and pedagogical protection.